

KÖNYVISMERTETÉS.

I.

Fabeln und parabeln der weltliteratur. Gesammelt und mit literarhistorischen einföhrungen herausgegeben von *Theodor Etzel*, Leipzig. Max Hesses verlag. (1907.) 8—r., 478 l.

A tanítómesének az irodalomtörténetben *Batteux* esztétikája és még inkább ennek *Ramler*-féle német átdolgozása¹ óta nemcsak gyakori szerepe, de méltatás dolgában is jelentős helye van. Nem azért, a miért *Ramler* mondja, mert: sie unterscheidet sich von den übrigen schauspielen nur durch die geringfügigkeit und naivität ihrer spielenden personen,² — ez csak a művészi szerkezetű lafontainei mesére nézve igaz; és nemcsak azért, a miért *Aesopus*, *Phaedrus*, vagy akár *Pesti*, *Heltai* nevének említésekor gondolhatnók, — mert mint önálló műfaj az egyes irodalmak történetében külön fejezetet érdemel; hanem mert a népek szellemi érintkezésének, motívumok, példák, vándorlásának történetéhez a legérdekesebb problémákat, a legfontosabb adatokat és a legkirívóbb kapcsolatot a tanítómesék elterjedése nyújtotta.

A világirodalom e nagyfontosságú meséiből ad szemelvényeket egy szokatlanul ízlésesen kiállított, jó papíron tiszta nyomással készült vastag kötet. Szerkesztőjének, *Theodor Etzel*-nek neve nem ismeretlen azok előtt, a kik az állatmese-irodalommal foglalkoztak. *Hanns Heinz Ewers*-szel együtt néhány év előtt kiadott gyűjteménye (*Ein fabelbuch*) rövidesen három kiadást ért, *Der rohrspatz* cz. könyvében pedig, mely nem régen, ugyancsak 1907-ben látott napvilágot, — modern vonatkozású, szatirai élű sikerült állatmesékkal ismerkedtünk meg. Hogy új könyvében úgyszólván túlteng a német állatmese, az megmagyarázható a szerző német voltával, de nem indokolt *Phaedrus* és *La Fontaine* mellett, nem is említve a középlatin mesegyűjteményeket, melyekre egyáltalában nem vetett ügyet.

A mesekutatás terén *Etzel*-nek nincsenek érdemei s úgy tetszik, ez a könyv tisztára laikus munkája; de olyan laikusé, ki föladatával tisztában van, művéhez a legjobb forrásokat használja, azokat gondosan

¹ Einleitung in die schönen wissenschaften. Nach dem französischen des herrn *Batteux*, mit zusätzen vermehret von *Karl Wilh. Ramler*. Vierte verbesserte auflage. Leipzig, bey M. G. Weidmanns erben. 1774. I—IV.

² Id. kiad. I. 280. l.

áttanulmányozza és ha a szakembernek nem nyújt is újat, a nagyközönség számára élvezetesen népszerűsíti a szaktudomány eredményeit.

Könyve öt részre oszlik: a keleti, az aesopusi, a német, a nyugati (spanyol, francia, olasz, angol és orosz) és az ázsiai-afrikai irodalmak állatmeséire.

A csoportosítás maga is laikusra vall, mert kikerüli az összehasonlító irodalomtörténet legjelentősebb problémája: a keleti — mondjuk, ind, — és a nyugati — mondjuk, aesopusi, — mese eredete szerinti csoportosítást. Magát a problémát elhagyja, vagy mondjuk inkább: rövidesen megoldja, abban a formában, a mint azt *Bédier* megkísérelte.¹ *Pillet* tudvalevőleg *Bédier* elméletével szembeszállt és helyreállította *Benfeyék* tekintélyét, ha nem is a hatvanas évek valójában. Kár volt tehát tehát Etzelnek (az aesopusi mesék bevezetésében) a nagyközönség előtt ilyen határozott, de meg nem indokolt állást foglalnia.

Minden egyébben, mondtuk, a legjobb forrásokra támaszkodik.

Az első rész magva a *Pančatantram*. Ennek legújabbán a dán *Fausboell* által fölfedezett csíráját, a páli *jâtaka-könyvet* — melyről négy év előtt, mikor a *Pančatantram* magyar származékaival² foglalkoztunk, még nem tudtunk, de a mely azóta német nyelven is, *Arthur Pfungst* könyve által³ ismeretessé lett, — Etzel már fölhasználta, egy kis szemelvényt ad belőle. A tulajdonképpeni *Pančatantram*-ból vett szemelvényeket (melyeket még, noha azóta, 1905-ben, új német fordítás is jelent meg, *Fritze* 1884-iki fordítás szerint ad) követik a *Hitopadēça*-ból (M. Müller fordításában), az arab *Kalile ve Damne*-ből (Ph. Wolff fordítása szerint) vett szemelvények. A mit ezeknek egymáshoz való viszonyáról mond, főleg *Behnud* perzsa fordításáról, az kissé zavaros, mert nem világlik ki belőle, hogy voltaképpen melyik munkára vonatkozik. Hiányzik és érezhetően hiányzik az egyes munkák szerzőjére vonatkozó hypothesisek ismertetése, — hiszen pl. *Hitopadēça* maga is elárulja szerzőjét (IV. könyv, 138. vers): a csupán *Schlegel* és *Lassen* által interpoláltnak mondott rész szerint: *Nārāyana* az.

A keleti állatmesék másik csoportját *Lokmân* műveiből, a hét bölcs példának középfelnémet változatából és a *Szilády Aron* fordításából nálunk is ismert nagy perzsa költő, *Saadi* (Muslih Eddin sejk) *Rózsakert*-jének meséiből vette.

A classicus állatmesék bevezetése főleg Aesopusról és az *Aesopus-kérdésről* elég részletesen tájékoztat. *Phaedrus*-on kívül *Babrius*, *Avianus* és *Romulus* meséiből közöl néhányat. Azután a német állatmesékre tér át.

Nem szívesen nélkülözzük a középkori latin irodalom termékeit. Különösen, mióta az összehasonlító irodalomtörténet ezt az eddig ismeretlenül gazdag, változatos korszakot (ha még nem is egészen) föltárta, szinte szokatlanul, hihetetlennek véljük, hogy egy ilyen nagy gyűjteményben azt semmi se képviselje. Keresztyén írókra, középkori mesegyűjtemények példáira, praedicatorokéira Etzel nem gondolt; vagy pedig

¹ Les fabliaux. 1895. i

² Irodalomtört. Közlemények, 1906. XVI. 172—190.

³ Aus der indischen kulturwelt. Stuttgart, 1904.

— és nem szívesen vádoljuk vele — kényelem okáért nem közöl ilyesmit; mivel ezek nehezebben hozzáférhetőek, mint az általa kiválogatott meseírók.

A német állatmeséket bevezető rész egész kis értekezés, ismét mások felfogásának, de ennek legalább megbízható ismertetésével. Közlései a könyvnek szinte kétharmadrészét (94—392.) foglalják el és *Boner*-től meg *Pauli*-tól kezdve három korszakra tagolva *Bierbaum*, *Ewers* és — *Etzel*-ig 55 német írónak szinte 300 állatmeséjét és paraboláját hozzák, közöttük nem egy olyanét, kinek nevét ma az irodalom-történet alig említi.

Hogy a többi európai nemzet között a magyart nem veszi számba, azt megszoktuk, — hiszen még Temesvári Pelbárt vagy Michael de Ungaria példáiból, állatmeséiből sem közöl egyet sem.

Exotikus népek állatmeséi tudományos szempontból fontosak, de eszthetikai becsük kisebb, mint a többié. Ha *Etzel* itt a tudományos szempontot — s ezt aligha — tekintette, sokkal helyesebben tette volna, ha ilyen szempontra egy kevésé legalább a mesék összeválogatásánál is ügyelt volna. Hogy többet ne említsünk — milyen érdekes lett volna a *Szél és nap* meséjét *Lokmán*-tól *Gyulai Pál*-ig egész fejlődésében végigkísérni!

A keleti és nyugati mesék különbségét is bővebben megvilágítva szerettük volna látni. Így ez a könyv, ismételjük: laikus műve a nagyközönség részére. Sajnáljuk, hogy *Etzel* ezt az érintkezési pontot a tudomány és a népszerű olvasmány között nem használta fel jobban.

GÁLOS REZSÓ.

II.

Kézírtos iskolai drámák. Irta *Szlávik Ferencz.* (Csíksomlyói főgimn. Értesítője 1906—7. évről.)

A csíksomlyói zárda könyvtárában őrzött iskolai drámákat és misztériumokat magába foglaló kéziratok egyik kötetét ismerteti ez az értekezés. 7 drámából áll e kötet tartalma. Az első *Sennacherib* és *Ezekiás*; a második *Szent Vitus* mártir; a harmadik a gazdagság káros voltának; a negyedik a kereszt felmagasztaltatásának; az ötödik a babiloni fogságnak; a hatodik *Zápolya János* és *Bebek Imre*, Nagy Lajos király vezéreinek történetéről szól. Tartalmánál fogva legérdekesebbnek mondja a szerző a hetediket, melynek címe *Rusticus Imperans*. Ez 1780-ban adatott elő. A prologuson és epiloguson kívül elég bő kivonatot is közöl, melyből kitűnik, hogy azzal a más irodalmakban is feldolgozott tárgygyal foglalkozik, a mely szerint az alvó részeg fedelmi ruhába öltöztetik, trónra ültetik s egy nap uralkodás után újra leitatva s a maga ruháiba öltöztetve oda viszik, a hol felszedték. Mikor felébred, azt hiszi, hogy királysága álom volt.

Shakespeare *Makranczos hölgy*-ének előjátéka is ebből az anyagból került ki. Ennek eredetét kutatva írta meg A. v. Weilen, *Sh-s Vorspiel zu der Widerspänstigen Zähmung* (Frankfurt. 1884.) cz. könyvét, melyet *Heinrich Gusztáv* a *Phil. Közl.* IX. 714—8. l. ismertetett. A forrásnyomozás *Marco Polo*ig, az *Ezeregy* éjig s *Vives Lajos*ig tudott felhatolni.

Nálunk a Makranczos hölgy Holbein átdolgozása szerint »Szerellem mindent véghez vihet« címmel 1833. szeptember 29-én került először színpadra: de az előjáték tárgyául szolgáló mese már a Rusticus Imperans tanúsága szerint is jóval elébb ismeretes volt. Ennek szerzője Szentés Regináld ferenczrendi szerzetes, többféle változásban ismerhette a mesét, melyet a XVII., XVIII. század folytán többen s ezek közt Holberg Lajos is, színdarabbá alakítottak. Ezt bizonyítja az is, hogy a cím, mint a másik magyar szöveg címe is, Vives és Holberg szövegének megfelelően parasztot említ. Szentés darabjának hőse azonban nem paraszt, hanem Shakespeare üstfoltozójának megfelelően András kovács, ki röviden Fabernak mondatik, felesége Gretula, inasa Congrio. Az udvari emberek Cleobulus, Democles, Demilus, Stasimus, a király Herus, az udvari bolond Salpa. Előfordulnak-e ezek a nevek valamelyik feldolgozónál, vagy Szentés gyártmányai? nem mondhatom meg, mert a mi Shakespeare-nél Sly, az Bidermannál Menalcas, Holbergnél Ieppe, a németeknél többnyire Hanns, a másik magyar szövegben Ripsel.

»Dánus országi részeges paraszt Ripsel« címet visel Farkas Antal németből fordított Erköltsi Iskola-jának 21-dik historiája. Ez a könyv 1790-ben, tehát 10 évvel későbbben jelent meg Kassán, mint Szentés a maga drámáját Csíksomlyón 1780-ban előadatta. A Rusticus Imperans-t azután elfelejtették, míg Ripsel ponyvára kerülve élte s hihetően éli még ma is világát. Nálam legrégibb ponyvakiadása 1829-ből való, van még 1848. előtről egy »Ebben az esztendőben« megjelent s egy 1863-diki debreczeni kiadás (Okolicsányi és társa).

A Rusticus Imperans forrását leghihetőbben vagy Biderman Jakab jezsuitának Utopia cz. művében, vagy Holbergnek németül 1759—1778-ig megjelent műveiben fogjuk feltalálni. Ha a mese magvát össze lehetne is kötni a nálunk is nyomokat hagyott »pünkösti királyság« fogalmával, az egy vagy három évi királyságra vonatkozó mesékkel (*Gest. Rom.* 224.): Szentés Rusticusa és Farkas Ripsele kétségtelenül XVIII. századbeli átvétel. Egyfelől az akkori külföldi irodalmakkal való érintkezés jelei, másfelől arra vallanak, hogy a részeges parasztról szóló mese már ötven évvel elébb utat talált irodalmunkba, mint Sh. Makranczos hölgye.

Szlávik Ferencz köszönetet érdemel azért, hogy az 1906/7-dik évi Értesítőben Szentés Rusticusát, az 1907/8. éviben ugyancsak az ő, Zápolya János és Bebek Imre, Magyar Lajos király fővezéreiről szóló darabját megismertette, illetőleg közölte.¹ Mindkettő 1780-ból való.

Mindenesetre érdemes volna ezeket a csíksomlyói iskolai drámákat, lehetőleg valamennyit, közzétenni! C.

¹ Ez utóbbi szövegének ritkábban előforduló szavai magyarázására megjegyezzük a következőket: 8. l. *szélpalhatták* teljesebb alakja *szélpalohatták*. Fazekas Mihálynál: Oh *palolj* rá tsendes este Nyugtató lehelletet. 9. l. *kaponcza* =kapuczán, kápiczán. 10. l. *szepelkedgyél* nem szépelkedgyél. 15. l. *támentalan* (sic!) ma is, támetalan, töménytelen; *ellépvén*=ellepvén. 16. l. *a térséget ellepte támentalan népe*. 23. l. *matzorra*=másszorra. 26. l. *pépeskedik*=pipeskedik. 41. l. *ronkanczája*=rakonczája.